

Uşaq alveri anlayışı

İnsan alverinin beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş anlayışı "uşaq qurbanları"nın müəyyənləşdirilməsinə və müdafiə olunmasına imkan yaratmaq və insan alverçilərinin təqib olunmasını təmin etmək üçün vacibdir. BMT-nin İnsan Alverinə dair Protokolu beynəlxalq səviyyədə qəbul olunmuş anlayışı təmin etmişdir və 3-cü maddədə insan alverinin anlayışı verilir. Protokola əsasən, əməlin ümumi məqsədi uşağın istismarı olduğu halda uşağın razılığı və ya bu razılığa nail olmaq üçün vasitələr nəzərə alınır.

3-cü maddədə deyilir:

(C) Uşağın istismar edilməsi məqsədilə cəlb edilməsi, daşınması, təhvil verilməsi, gizlədilməsi və ya alınması, hətta bu maddənin (a) yarımbəndində göstərilən hər hansı bir təsir vasitələrindən istifadə edilmədiyi halda belə insan alveri hesab edilir; (d) "Uşaq" dedikdə, on səkkiz yaşına çatmamış istənilən şəxs başa düşülür.

Öhdəlik ünsürlərin özlərini deyil, tərkib ünsürlərinin birləşməsi kimi insan alverini cinayət qanununa daxil etməkdir. Buna görə də, hər hansı sadalanan fəaliyyət və vasitələri birləşdirən və sadalanan məqsədlərdən hər hansı biri üçün həyata keçirilən istənilən davranış insan alveri kimi cinayət qanununa daxil edilməlidir. İnsan alveri cinayəti davamlı əməl ola və müəyyən bir vaxt ərzində baş verə bilər və yalnız çoxsaylı iştirakçılardan ibarət olmaya bilər. Ardıcıl olmaqdan əlavə, insan alverinin ünsürləri bir-birilə eyni vaxtda ola və ya üst-üstə düşə bilər.

Bu anlayışın mühüm aspekti insan alverinin müəyyən vaxtda baş verən tək bir hərəkət əvəzinə, bir-birilə əlaqəli olan bir sıra hərəkətlərdən ibarət proses kimi başa düşülməlidir. Bir dəfə nəzarət altına alındıqdan sonra qurbanlar adətən onların xidmətləri üçün bazarın olduğu, çox vaxtı onların kömək üçün mürcəciət etmələrinə imkan yaradan dili bilmədikləri və digər mühüm məlumatlara malik olmadıqları yerə aparılırlar. Bu hərəkətlər bir dövlətin sərhədləri daxilində baş verə bildiyi kimi, onlar, həmçinin bir dövlətdə cəlb etməklə və qurbanı qəbul etmənin və istismarın başqa bir dövlətdə baş verməsi ilə sərhədləri aşı bilər. Beynəlxalq sərhədi aşmaqdan əlavə asılı olmayaraq, şəxsi istismar etmək niyyəti bütün prosesin məğzini təşkil edir.

İnsan alverinin ünsürləri aşağıdakılardır:

Birinci mərhələ şəxsin insan alverçisi tərəfindən potensial qurban kimi hədəf seçildiyi hərəkət və ya cəlb etmədir. Qurban uşaq olmadıqda və vasitələrin nəzərə alınmaması tətbiq edilmədikdə, qurbanı insan alveri prosesinə cəlb edərkən yuxarıda göstərilən vasitələrdən hər hansı birindən istifadə olunacaqdır.

İkinci mərhələ potensial qurbanın aparılmasıdır. Aparılma ölkə hüddurlarında və ya sərhədləri aşmaqda ola bilər və sərhədlər qanuni və ya qeyri-qanuni yolla keçilə bilər.

Yekun mərhələ qurbanın istismarıdır.

Beynəlxalq hüquqi sənədlərə əsasən, insan alveri potensial qurbanın insan alverçisi tərəfindən is-

tismar məqsədilə cəlb edilməsidir. Belə istismar ya sərhədi aşmaqda ya da bir dövlətin hüddurları daxilində baş verə bilər və cəlb etmə də ya kənardan ya da dövlət daxilində baş verə bilər.

Koblenz Regional Məhkəməsi birinci instansiyada, 9 may 2007-ci il tarixdə, müttəhim, Almaniya Cənayət Məcəlləsinin 232-ci maddəsinin 3, 4-cü hissələrinə əsasən, cinsi istismar məqsədilə insan alveri əməlini törətməyə cəhd göstərməkdə təqsirli bilmişdir. Məhkəmə izah vermişdir ki, əməlin cinsi istismar məqsədilə insan alveri cinayəti hesab edilməsi üçün bir şəxsin digərini fahişəliyə məcbur etmək üçün onun üzərində fiziki nəzarəti ələ keçirməsi kifayət edir. Qurbanın artıq fahişəliyə başlamış olması və ya bunu etməsi mütləq şəkildə tələb olunmur.

Birinci instansiyada əməlin bu ünsürü yanlış qiymətləndirilmiş və müttəhim tək cinsi istismar məqsədilə insan alverinə cəhd etməyə görə məhkum olunmuşdur. Lakin insan alveri, cinayətkar davranışdır və tək nəticəsi cinayət olan əməl deyil. Buna görə də, hərəkətlər, qurbanın və ya qurbanların istismarı məqsədilə tələb olunan vasitələrlə törədildiyi halda, cinayətin tamamlanmış hesab edilməsi üçün arzu olunan nəticənin, faktiki istismarın olması vacib deyildir.

UNODC insan alverinə dair pre-sedent hüququ üzrə məlumat bazası: BGH StR 90/08: Almaniyanın İnsan Hüquqları İnstitutu tərəfindən təmin olunan hüquqi məlumat bazası. Vasitələr bu əməlləri törədən tərəfindən potensial qurbanları cəlb etmək üçün istifadə olunan metodlardır. BMT-nin insan alverinə dair protokolunda sadalanan vasitələr insan alverinin beynəlxalq hüquqi anlayışının fərqli və mühüm hissəsi kimi qəbul edilmişdir. Onlar BMT-nin İnsan Alverinə dair Protokoldan sonra qəbul edilərək insan alverinin anlayışını ümumiləşdirən üç mühüm müqavilədə, habelə siyasət sənədlərinə və təfsirlə bağlı mətnlərdə toxunulmamış qalmışdır. İnsan alverinin vasitələrinin anlayışı aşağıdakı kimidir:

Güc; - burada güc tətbiq etməklə hədələmə yaxud gücdən və ya məcburetmenin digər formalarından istifadə nəzərdə tutulur. Bu hədələmə ya qurbana qarşı, ya da onun ailə üzvünə qarşı ola bilər.

UNODC-nin İnsan Alverinə Qarşı Nümunəvi Qanununda məcburetmenin anlayışı aşağıdakı kimi verilir:

5 (1) (e) "Məcburetme" dedikdə, aşağıdakılar da daxil olmaqla, lakin onlarla məhdudlaşmayaraq, güc tətbiq etmə və ya hədələmə və güc-

dən və ya hədələmədən qeyri-zorakı və ya psixoloji şəkildə istifadənin bəzi formaları nəzərdə tutulur;

(I) Hər hansı bir şəxsə zərər vurmaqla və ya fiziki məhdudiyət qoymaqla hədələmə halları;

(II) İnsanı onun hər hansı bir hərəkəti etməməsinin hər hansı bir şəxsə ciddi zərər vurmaqla nəticələncəyinə və ona fiziki məhdudiyətin qoyulmasına gətirib çıxaracağına inandırmaq üçün nəzərdə tutulan hər hansı bir hiylə, plan və ya model; (III) Şəxsin hüquqi statusu ilə bağlı sui-istifadə və ya hər hansı bir hədələmə halı; (IV) Psixoloji təsir; Məcburetme qeyri-zorakı və ya psixoloji gücün bəzi formaları da daxil olmaqla güc tətbiq etmə və ya tətbiq etməklə hədələmə kimi başa düşülür. Lakin məhkəmələr məcburetmenin dolayı formaları ilə mübarizə aparırlar, "Onlar məcburetmenin psixoloji bir məsələ olub-olmadığını, ölçülməli çox subyektiv bir məsələ olub-olmadığını və işçinin "fiziki divarlar və zəncirlər" əvəzinə "əqli əsirləmə" nəyəsə məcbur edilə biləcəyini soruşurlar". Bir sıra dövlətlərdə məhkəmələr məcburetmenin anlayışını nəzərdən keçirmiş və belə nəticəyə gəlmişlər ki, o, tək fiziki zorakılıq demək deyildir. Onlar Amerika Birləşmiş Ştatlarının Bradleye qarşı çıxış etdiyi (aşağıda qeyd olunur) işdə qeyd olunduğu kimi "ciddi zərər" anlayışına oxşar ifadəni öz milli qanunvericiliklərinə daxil etmişlər.

"Ciddi Zərər" anlayışına zərərin həm fiziki, həm də qeyri-fiziki növləri aiddir. Buna görə də, ciddi zərər vurma hədəsinə, istənilən hədələr; hər hansı bir uyğun şəxsi eyni vəziyyətdə işi görməyə və ya xidmətlər göstərməyə yaxud onları davam etdirməyə vadar etməklə və ya məcbur etmək üçün bütün kənar şərtlər altında kifayət edən, fiziki və ya qeyri-fiziki, hər hansı fəsadlarla bağlı hədələr aiddir.

Yeni qanunu təfsir edərkən, konfransın hesabatında qeyd edilmişdir ki, "ciddi zərər" ifadəsinin işlədilməsində məqsəd tək fiziki zorakılıq deyil, həm də məcburetmenin daha çox nəzərə çarpmayan psixoloji metodlarını da əhatə etməkdir; "insan alverçiləri tərəfindən üçüncü şəxslərə zərər vurmaqla hədələmə, zorakılıq və ya xəsarət yetirmə olmadan qurbanları saxlama və ya açıq zorakılıqdan fərqli digər vasitələrlə ağır fəsadların törədilməsinə və ya hədələmə halları".

Müttəhimlər apelyasiya şikayət vermişlər və apelyasiya məhkəməsi aşağıdakıları müəyyən etmişdir:

Beləliklə, müvafiq işdə, biz belə düşüncürük ki, andlıları təlimatlandırarkən, məhkəmədən, qanunsuz hədələri yaxud məcburetmeni mənfə, lakin qanuni fəsadlar barədə icazə verilə bilən xəbərdarlıqlardan fərqləndirmək tələb olunur".

BƏT-in insan alveri ilə bağlı müəyyənləşdirildiyi əməli indikatorlar 63 əmək və ya cinsi istismar məqsədilə insan alverinin yaşlı və uşaq qurbanları üçün dörd əməli indikatora ibarətdir. Indikatorlar, aldatma və məcburetme daxil olmaqla, insan alverinin bəzi ölçülərinə uyğundur və onların necə təfsir olunmasına istiqamət verir. Onlar insan alverinin potensial qurbanla-

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

rını müəyyənləşdirmək və istiqamət vermək üçün cinayət mühakimə sistemində prokurorlar və hakimlər tərəfindən istifadə edilməli əməli indikatorlardır.

BƏT-in yaşlı insanların cinsi istismarı ilə bağlı müəyyənləşdirildiyi əməli indikatorlar Aldatma yolu ilə cəlb etmə indikatorları

Güclü indikator
X İşin və ya yerin mahiyyəti barədə aldanılma.

Orta indikatorlar
X Fahişəliyin şərtləri barədə aldanılma;

X Əmək müqaviləsinin məzmunu və ya qanuniliyi barədə aldanılma;

X Ailənin yenidən birləşməsi barədə aldanılma;

X Mənzil və yaşayış şəraiti barədə aldanılma;

X Hüquqi sənədləşmə və ya qanuni miqrant statusunun alınması barədə aldanılma;

X Səyahət və seçim şərtləri barədə aldanılma;

X Əmək haqları / qazanc barədə aldanılma;

X Nikah və ya övladlığa götürmə vədləri ilə aldanılma. Zəif indikator

X Təhsil imkanlarından yararlanma barədə aldanılma. Məcburi cəlb etmə indikatorları Güclü indikatorlar

X Oğurlanma, məcburi nikah, məcburi övladlığa götürülmə və ya qurbanı satma;

X Borc asılılığı;

X Qurbana qarşı zorakılıqla hədələmələr;

X Qurbanlara qarşı zorakılıq. Orta indikatorlar

X Sənədlərin alınması;
X Təcridetmə, azadlığı məhdudlaşdırma və ya nəzarət altına alma;

X Orqanlara xəbər verməklə hədələmə;

X Ailəyə, icmaya və ya insanlara xəbər verməklə hədələmələr;

X Ailəyə qarşı zorakılıq (hədələmələr və ya tətbiq etmə);

X Pulu əlindən alma.

Təyinat yerində məcburetme indikatorları

Güclü indikatorlar
X Sənədlərin alınması;

X Borc asılılığı;

X Məcburi tapşırıqlar və ya müştərilər;

X Təcridetmə, azadlığı məhdudlaşdırma və ya nəzarət altına alma;

X Qurbana qarşı zorakılıqla hədələmələr;

X Qurbanlara qarşı zorakılıq. Orta indikatorlar

X Qanunsuz / cinayətkar əməlləri törətməyə məcbur edilmə;

X Həmyaşıdlara qarşı müəyyən hərəkətlər etməyə məcbur edilmə;

X Orqanlara, ailəyə və sairəyə yalan danışmağa məcbur edilmə;

X Orqanlara xəbər verməklə hədələmə;

X Daha pis iş şəraiti yaratmaqda hədələmə;

X Ailəyə, icmaya və ya insanlara xəbər verməklə hədələmələr;

X Güclü təsir altında olma;

X Ailəyə qarşı zorakılıq (hədələmələr və ya tətbiq etmə);

X Məvacibləri əlindən alma.

Vahid Öməröv,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru